

pok alapján, amelyekhez Dienes az ásatást bemerte, és amelyek mai is a helyszínen vannak. Az 1. és 2. homokbánya gödreit kerítés veszi körül, így azokat közelebből megnézni nem tudtuk. A 3. homokbánya gödre szabadon áll, körülötte gondozatlan terület, benne szemét található (elképzelhető, hogy korábban ezt használták döggútnak). A 3. bányagödörtől Ny-ra elhaladó út (melyet Dienes jegyzetrajzáról ismerünk, de a helyszínrajzon csak egy része látható) ma is használatban van. A 2. bányagödörtől és ettől az úttól nyugatabbra található területet is művelik, de a szántásban nem találtunk semmilyen leletanyagot.

A bányagödrök elhelyezkedése, illetve az 1. és a 2. bánya közötti út megfelelnek a Dienes István által lerajzoltaknak. A bányagödrök mérete és alakja azóta semmit sem változott. Az 1957-es helyszínrajzon ábrázolt fasor is megvan még, ami azért fontos, mert ehhez mérte az ásatási szelvényét és a feltárt sírokat. A fasortól É-ra kb. 2 m-re kezdődik a szántás, ahol emberi csontokat (borda, combcsont, medence, ujjcsontok) és lócsontokat találtunk (állkapocs darabok). Csontokat csak a szántás Ny-i szélén a fasor közelében találtunk, ez a terület a domb ÉK-i lejtője, ahol Dienes István ásatása is volt. A helyszínrajzon ábrázolt 1. bánya DK-i részénél (ahol a veteményes van) szintén találtunk emberi csontokat, illetve lókoponya darabot és fogat. A csontok egy-egy ponton sűrűsödnek, és minden valószínűség szerint egyenként azonosítható sírhelyekre utalnak. Mivel sok csont még félig a földben volt, illetve a fasor mellett található szántás szélén, így elképzelhető, hogy még van néhány olyan sír, mely megmenthető és pontosan dokumentálható lenne, ha leletmentésre kerülne sor. A kiforgatott csontok között régészeti leletet nem találtunk.

A helyszíni szemlénk során tehát nemcsak az egykori ásatási szelvényeket tudtuk azonosítani, de arra is kétségtelen adatokat szereztünk, hogy az egykori dombhátnak a homokbányán kívüli részein számos feltáratlan sír lehet még. A felszínen talált lócsontok alapján a sírok között honfoglalás koriakkal is számolnunk kell.

SZALONTAI CSABA

48. Csurgónagymarton, Mester-gödri-dűlő (KÖH 84495)

(Somogy megye) Ő, B, Á

A Csurgói kistérségben a szélessávú optikai körzethálózat fejlesztéséhez készült előzetes régészeti dokumentáció részét képező terepbejárást 2013. június 25.–június 27. között végezték el az MNM NÖK munkatársai. A terület sávós bejárása a tervezett nyomvonal tengelyétől 50-50 m-es sávban történt, mely összesen 19 régészeti lelőhelyet érintett. A vizsgált szakaszok mezőgazdasági művelés alatt álló területein változó feltételekkel és eredményességgel lehetett a terepbejárást elvégezni.

A Csurgóról Csurgónagymartonba vezető út K-i oldalán nagyon magas, nehezen bejárható kukoricában, rossz megfigyelési körülmények között egy új lelőhelyet lokalizáltunk. Itt őskori és Árpád-kori kerámiák, valamint egy bronz tokosbalta nyél felé eső részének töredéke került elő. A leletekre nagy területen, szórványosan bukkantunk. A lelőhely kiterjedését nem lehet pontosan megállapítani, a talaj néhol a fedettség miatt alig volt látható.

Munkatársak: Skriba-Nagy Mónika régész, Faiszt Szabina, Skriba Pál és Vágusz Anina régésztechnikusok.

TOKAI ZITA MÁRIA

49. Dabas, Fertályos-földek, Templom-domb (KÖH 34326)

(Pest megye) Á, Kk, Kú

2012 június–júliusában, illetve 2013 júniusában a dabasi Templom-dombra tervezett emlékmű építési munkálatait megelőzően került sor a középkori település elpusztult templomának és temetőjének kutatására. A templom lokalizálására 2012-ben a domb legmagasabb pontján egy 4×4 m-es alapterületű szelvényekből álló hálót tűztünk ki, melyet a feltárás eredményeinek függvényében folyamatosan bővítettünk. A tanúfalakat dokumentálásuk után lebontottuk, így végül egy nagyobb, 142 m² kiterjedésű, egybefüggő területet nyertünk. 2013-ban, az emlékmű alaprajzának megtervezésével újabb 14 m² feltárása vált szükségessé.

A humusz alatt a teljes vizsgált felületen kötörmelék, meszes omladékréteg következett, melynek összetétele és vastagsága szelvényenként változott. Ahol a templom egykori falai húzódtak, vastagabb volt, a falakon kívül kevesebb volt a törmelék és átmenetesen váltott barna humuszba. A kötörmelék mellett a réteg igen sok szórvány embercsontot, festett vakolat-töredéket, valamint a késő középkor szinte teljes időszakát átfogó érmet tartalmazott. Néhány sír vágta, ami arra utal, hogy a sírmezőt a templom pusztulása után is használták temetkezésre. Az omladékréteg elbontása után törtköves, homokos-meszes, laza betöltésű, árokszerű beásásként jelent meg a középkori templom alapozási árka. A falazatot annyira kitermelték, hogy eredeti helyén egyetlen kötömb sem maradt, az alapozási árok alján csak foltokban maradt meg a kompakt, a törmeléktől elválasztó, habarcsos, apró kavicsos, helyenként agyagos alapozás alja. Az alapozási árok alján dokumentált agyagos, tapasztott felületből Luxemburgi Zsigmond *parvusa* került elő, tehát a templom késő középkori építési fázisa a Zsigmond-korra tehető. Ezt a kelteztést erősíti meg az egyik vakolat-töredékben fémkeresővel megtalált ezüst Zsigmond veret is.

A késő középkori temetkezések beásásai közt foltokban volt dokumentálható az Árpád-kori, homogén, sötétbarna homokos feltöltődés. Az ásatás legkorábbi pénzei II. István, II. Béla és II. Géza veretei voltak. Eredeti pozíciójában maradt meg, de nem illeszkedik a késő középkori templom szerkezetéhez két tört kővekből rakott, jó minőségű, szürke habarccsal összefogott, nagyjából ÉNy–DK-nek tájolt falszakasz. Az STR 6 falcsonk ÉÉNy-i részét kivésték ott, ahol áthaladt rajta a késő középkori hajófal, ez a szuperpozíció a Zsigmond-kort megelőző kelteztést bizonyítja. A szabálytalan téglalap alaprajzú STR 46-ot mintegy 60 cm magasságban bontottuk ki. Ebből az alsó 40–50 cm az alapozás, 10–20 cm az eredeti felszín fölé emelkedő falazat. Egy kis felületen sikerült dokumentálni a falhoz csatlakozó, letaposott járósínt is, de sajnos datálható értékű lelet nem tartozott hozzá. A két falcsonk funkcióját, az egykori építményben elfoglalt helyzetét, a maradványok alapján nem lehet tisztázni, összefüggő építészeti egységet nem rajzoltak ki. A falak pontos keltezéséhez nincs támpontunk, mindenesetre abba a barna homokos feltöltésbe alapozták őket, amelyből a II. Béla érem származott.

Összesen 84 temetkezést dokumentáltunk, melyek a templom ÉK–DNy-i tengelyéhez igazodtak. Rendkívül sok volt a szórvány embercsont; a koponyák száma alapján további 45–50 megbolygatott egyeddel számolhatunk. A templom falain kívüli felületen a templom körüli temető egymásra zsúfolt sírjai jelentkeztek. A templom belsejében az egyes temetkezések beásását már nem tudtuk elkülöníteni, a szuperpozíciókat

az elvágott vázak alapján állapítottuk meg. A sírgödörök alakja, ahol megfigyelhetjük, lekerekített sarkú téglalap volt, faluk függőleges, aljuk egyenes. Koporsómaradványt 7 elhunynál tudtunk megfigyelni. A háton fekvő, nyújtott helyzetű vázak karját az esetek 4/5-ében a medencére, vagy a hasra, ritkábban a mellkasra hajlították.

A sírok keltezését a stratigráfiai szempontok, a szuperpozíciók és a mellékletek egyaránt segítették. Az Árpád-kori barna homokos rétegben 2 melléklet nélküli temetkezés volt dokumentálható. Az STR 20 sírban, a váz alatt intenzív koromnyomokat találtunk. A koromréteg egyértelműen a sírgödörben volt. A váz tájolása, a többi sírtól eltérően a Ny–K-i tengelyhez közelített. Temetkezések a késő középkori templom kiszedett falai alatt is előkerültek, melyek természetesen megelőzték a Zsigmond-kort. A korai sírok, így például az STR 10 koporsós gyermektemetkezés, sajnos melléklet nélküliek voltak.

Az STR 108 számon dokumentált megtermett férfi jobb kezének mutatóujján egyszerű bronz pántgyűrűt, középső ujján egy további pántgyűrű mellett monogramos ólomgyűrűt hordott. A darabokra töredezett ólomgyűrű vasos, öntött, kerek fején éles peremű keretben gótikus „M” betű látható.

Az STR 29 temetkezés 4–5 év körüli kislánnyé volt. Homlokán 3–4 cm széles bőr-, vagy textilszalagon kerek pártaveretek sorakoztak bordázott peremű keretben elhelyezett öt kisebb és öt nagyobb szziomból és dudoros központi félgömbből összetevődő mintával. Két veret a helyen maradt, egy a koponya bal oldalán lehullva, egy a mellkason került elő. A templombelső bontása során még 5 veret és 1 bronzkarika került elő, melyek eredetileg ehhez a temetkezéshez tartoztak. A díszeket vékony bronzlemezből préselték és két lyukkal ütötték át a felfüggesztéshez. A kislányt zöld és barna üvegyöngyökkel díszített fejfedővel temették el.

Az STR 67 számon regisztrált elhunyt fejét összetett szerkezetű veretes párta díszítette. A párta a homlokon, a bal szem fölött és a bal halántékon maradt meg jól dokumentálható állapotban. A fejet övező faháncs alapra nagyon vékony, díszítetlen bronzlemezt illesztettek, melyen foltokban textilnyomokat is találtunk. A lemezt fölül (és talán alul is) korrodálódott vaspánt szorította rá a háncsra.

Az STR 91 fiatal lány textilövének elülső oldalát 4 cm széles, ezüstszálas fonat díszítette. A fonatra, szintén ezüsből, spirálfonalakat varrtak. Eredetileg talán virágszirom alakba rendeződtek, de a felszedés pillanatáig már csak néhány spirál maradt helyén.

Az STR 56 háton fekvő, nyújtott helyzetű váz mellkasán baloldalt Luxemburgi Zsigmond kopott verete, medencéje mellett, talán a kézbe helyezve 6,1×3,5 cm-es bronz*corpus* került elő. Lábai és karjai sérültek, végük letört. Az üreges öntvény elülső oldalán véséssel formázták a mellkas és a has vonalait. Krisztust merev, frontális tartásban, kitért karral, enyhén jobbra billent fővel, függőlegesen redőzött, szoknyaszerű ágyékkendővel ábrázolja. A tárgy megformálása elnagyolt, kidolgozatlan, sematikus. A feltehetően magyarországi műhelyben készült *corpus* az Árpád-korban a falusi egyház felszerelése lehetett. Egy magánemberhez kerülve valószínűleg családon belül örökítették tovább, míg valakivel eltemették. A tárgy rendkívül kopott, és eredetileg talán aranyozva volt.

Az STR 85 temetkezés koporsófedelének deszkázata a mellkason végig, valamint a combok közt is nagy felületeken maradt meg. Az elhunyt derékszögben behajlított jobb karján egy szerencsenfejes dénár feküdt az 1373–82 közti periódusból,

a váz felszedése során pedig egy I. Ulászló érme került elő.

Egy 3–4 éves kisfiú bolygatott vázának derekán vékony bronzlemezből préselt veretekkel díszített pártaöv volt. A bőrszija és a veretek is rendkívül jó állapotban megmaradtak, bár egyes töredékei (többek közt a csat) már a feltárás előtt kimosdultak. A veretek az öv teljes hosszán végigfutottak, kivéve a csat mögötti részt. Az öv megközelítő rekonstrukcióját a néhol illeszthető szakadások, és a veretek leosztása is segítette: 3 domború, félgömbös dudorokkal díszített, kerek veretet követett 1 lapos, téglalap alakú, karéjos szélű veret. A sort négyzetes testhez csatlakozó, pajzs alakú, díszítetlen, préselt szíjvég zárta. A vékony vereteknek és szíjvégnek fehér textil, vagy selyem bélésanyag biztosította a tartást. Az övcsat nyolcas alakú, alul lapos, felül csúcsívbe összefutó, háromszög keresztmetszetű, vékony öntvény. Az öv túl hosszú lehetett a halottra: a derekat körbetekerték vele, a csaton áthúzták, úgy, hogy a csatpecsek lehajtva a szíj alá került, majd a túl hosszú, és eredetileg valószínűleg lelógatva viselt további szíjrészt még egyszer teljesen körbehajtották. Az öv belső felén néhol finom, hézagos szövésű, egyszerű textilminta látszott, talán a halotti öltözet lenyomata.

Az STR 78 elhunyt derekán, eredeti helyzetben, pártaövhez tartozó, hengeres testű, gömbös végű, csont kapcsolórudat tartalmazó, széles szalagövre a talaj sárgásfehér elszíneződése utalt. A sír földjéből I. Ferdinánd 1536-os verete került elő.

A legkésőbbi fázishoz tartozott az STR 12 kislány váza. Felsőruhájának szegélyét ezüsfonalakkal díszítették. Mellkasán franciakapocs volt, sírföldjében szarvast ábrázoló, Nagy Lajos kori, budai veretet találtunk. A sír stratigráfiai helyzete és a ruha tartozékai is a 15–16. századi datálást valószínűsítik, a pénz tehát szórványként kerülhetett a sír földjébe.

A fémleletek nagy része sajnos szórvány: vagy az omladék-rétegből, vagy az alatta húzódó alapozási árok betöltéséből, vagy a temető kevert földjéből kerültek elő. A templombelsőből, 160 cm-res mélységből került elő egy téglalap alakú, áttört díszű, öntött, aranyozott bronz csattest. A szórvány pártaöv veretek több különböző garnitúrához tartoztak. Gótikus betűk olvashatók a 60-as évek amatőr ásatásának gödréből származó préselt bronzlemezkén. Az alapozási árokból és a templombelső feltöltéséből bronz- és ezüstgombok kerültek elő. *Öntött, vésett ruhakapcsokból több pár is előkerült.* Két ép franciakapocs mellett további 5 töredékes darab is előkerült. A ruházat elemei mellett az ékszerek kerültek elő nagyobb számban. Hiányoznak az Árpád-kori köznapi ékszerek jellegzetes darabjai, leleteink döntő többsége késő középkori. A sírmező területéről az egyszerű bronz karikagyűrűk és pántgyűrűk mellett néhány különlegesebb szórvány darab is előkerült. Az elkalapált végű, vasos, fonott ezüstgyűrű használata a 11–12. századokra jellemző. A temető humuszos feltöltésében feküdt egy ezüst pecsétgyűrű. Fejlemzésén poncolt vonalokban csillag és hold mellett címerre emlékeztető kompozíció látható. A heraldikai elemek (félhold, nap, csillag, kereszt, bárd) halmozottan jelennek meg a Templom-domb felszínén fémkeresővel megtalált másik ezüst pecsétgyűrű középmezéjében. Kívül gyöngyorkeretben olvashatatlan körirat-imitáció látható. Az omladék-rétegből gémet, vagy darvat ábrázoló, vésett fejű, ezüst pecsétgyűrű került elő. A tűzi-aranyozott, hegyikristály betétes ezüstgyűrű a templombelső feltöltéséből, 156 cm mélyről származik. Ovális keresztmetszetű huzalkarikája vállban kissé megvastagodik. Az ívelt falú, lefelé szélesedő foglalatot forrasztással illesztették a huzalhoz. A foglalat pereme felül kiugró bordával hangsúlyozott, melyről a használat során lekopott az aranyozás.

A dabasi templom és a templom körüli temető létesítése a rendelkezésre álló adataink alapján a 12. századra mehet vissza. A falcsontokat a II. Béla verettel keltezett barna homokba alapozták. A maradék 5 Árpád-kori veretünk és a 3 friesachi dénár sajnos mind szórvány. A II. István érem az alapozási árokban volt, a 3. szelvényben. Két lyukkal fúrták át, feltehetően fel függesztés céljából. Egy II. Géza érem a humuszrétegben volt. A templomnak volt egy pénzekkel egyértelműen keltezhető Zsigmond-kori építési fázisa. A templombelső feltöltéséből igen sok szórvány érem került elő, nagyobb részük Nagy Lajos és Luxemburgi Zsigmond verete volt. Erre az időszakra keltezhetjük a település fénykorát. A 137 késő középkori érméből mindössze 6 köthető konkrét sírhoz. A Templomdomb területén, másodlagos pozícióból került elő Luxemburgi Zsigmond két aranyforintja.

Munkatársak: Buránszki Nóra, Füredi Ágnes, Sarkadi Gergely régészek, Hegyi Borbála, Mihácsi-Pálfi Anett, Nyúl János Tibor egyetemi hallgatók, Hajdu László, Hajdú Károly, Kiss József, Kóka István, Márkus Balázs, Paizs Miklós, Vécsi Tibor technikusok, Hostyinszki Attila restaurátor, Gudmon Sándor, Kosztolányi Gyula, Rácz Bernát, Rácz Nándor önkéntes fémkeresők, Elekes Zoltán, Horváth Árpád, Lajos Tamás, Nagy Zsombor, Máté Mária, ifj. Papp László, Ronga Máté, Szerencsi Zoltán, Valentin Krisztián önkéntesek.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

50. Dabronc, Kossuth Lajos utca 50. (MRT 3. k. 12 / 5. lh., KÖH 7737)

(Veszprém megye) B?, I

A Sümeg és térsége (Sümeg II. ütem) szennyvízhálózat kiépítése és szennyvíztisztító telep kapacitás bővítése c. projekt keretében a Sümegi Regionális Szennyvíztársulás beruházásában a Laczkó Dezső Múzeum feltárást végzett Dabroncon a Kossuth L. és a Petőfi S. utcában, illetve a temető mellett 2013. május 8-án és július 1–4 között. A lelőhely kora bronzkori településként ismert. A kijelölt szakaszon őskori leletet nem találtunk ugyan, de a feltárt 13 objektum formája alapján lehet bronzkori (gödrök és cölöphelyek). Leletanyag egyiket sem datálta.

REGENYE JUDIT

51. Debrecen, Józsa, Vállalkozói Telephelyek (KÖH 85651)

(Hajdú-Bihar megye) Á, Ú

A lelőhelyen található 0160/57-es és 0160/77-es helyrajzi számú ingatlanokon 2013. november 7-én terepbejárást folytatott a Déri Múzeum örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséhez.

A helyszín Debrecen, Józsa városrésztől D-re, a 35-ös sz. főút Ny-i oldalán fekszik, a Tócsó-patak É–D-i irányú magaspártján, attól mintegy 500 m-re Ny-ra. A 0160/77-es terület a bejárásakor szántott, elboronált, az előző napi esőtől enyhén megázott volt. A telek teljes hosszában kerültek elő Árpád-korra és újkorra keltezhető kerámiatöredékek. A 0160/56-os ingatlanon a síttes, törmeléken halmok és betonelemek miatt a terület régészeti érintettségének felmérésre nem volt mód, de feltételezhető, hogy a fentiekben leírt lelőhely É-i és D-i irányban is folytatódik.

Munkatárs: Czákó Viktória geodéta.

HULLÁM DÉNES

52. Debrecen, Szepes határa (Hajdú-Bihar megye) U, B, V, Á, Kú

A Debrecen, Szepes településrész és a Szováti út között tervezett 22 kV-os gerincvezeték, valamint a 0426/21 helyrajzi számú ingatlanon létesítendő kompakt transzformátorállomás között tervezett 22 kV-os földkábel nyomvonalának régészeti örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését célzó bejárást a Déri Múzeum munkatársai végezték 2013. március 12–13. között.

Korhány-halom 2. (KÖH 31763): A halom Szepestől Ny-ra, a Kovács-tanyára kivezető földút végén, attól É-ra, a tervezett nyomvonal pufferzónájában található. A halom nagyobb része művelés alól kivont, de környezetét aktívan művelik. A kurgán területén késő bronzkori kerámiát gyűjtöttünk.

Kovács-tanya (KÖH 83917): A tervezett földkábel É-i, a törzsvezetékhez kapcsolódó szakaszától K-re, a pufferzónában, Szepestől Ny-ra, a Kovács-tanyára kivezető földút É-i és D-i oldalán lévő É–D-i irányú gerincen újkőkori, Árpád-kori és kora újkori kerámiákat gyűjtöttünk.

Szepes-pusztá (KÖH 83919): A nyomvonal DNy-i részén 2013. március 12-én azonosítottuk a régészeti lelőhelyet, mely Szepestől Ny-ra, a Kovács-tanyára kivezető földút tengelyének meghosszabbításánál a Hajdúszoboszlói Állami Gazdaság telepétől É-ra fekszik. A közepesen intenzívnek mutató lelőhely egy D–É-i háton található, ahonnan a vaskorra és Árpád-korra keltezhető kerámiákat szedtünk össze.

Munkatársak: Dani János, Tóth Mihályné Andrea.

HULLÁM DÉNES

53. Detk, Bika-dűlő 1. (KÖH 84051)

(Heves megye) Ő, Sza

A Dobó István Vármúzeum a Mátrai Erőmű Zrt.-vel kötött megállapodás szerint, 2013. augusztus 21.–szeptember 24. között a lelőhelyen, a 061/5–6, a 061/8–9, a 049, a 047, a 024 és a 046/1 hrsz.-ú ingatlanokon megelőző régészeti feltárást végzett. A kutatást a Visonta I. lignit bányatelen a régészeti lelőhelyet érintő Tarnóca-patak mederát helyezése tette szükségessé. A nyomvonalba eső 1,02 ha-on a humusztal és feltárt terület 4088,2 m² nagyságú volt.

A Mátraalja hegylábi felszínét az Alföld irányában a folyókkal és patakokkal szabdalta völgyközi háta tagolják. A lelőhely a Tarnóca-patak völgytalp közelében és a közép magas teraszán található. A lelőhely Detk községtől DK-i irányban, kb. 7 km-re, a 3-as sz. műút D-i oldalán található. A Tarnóca-patak új nyomvonalszakasza a Bika-dűlő területét középen átszeli. Ezen a részen, 8 m szélességben kutatóárkot húztunk.

A megfigyelt talajrétegek a következők voltak: a humuszszodott, sötétbarna színű felső talajréteg 80–90 cm mélységig, alatta az altalaj erősen agyagos, sárgásbarna színű, gyorsan száradó. Összesen 10 régészeti objektumot azonosítottunk. Az objektumok körül 20 m-es sugarú körben tovább humuszoltattunk. Újabb régészeti jelenségeket nem kerültek elő.

A terepbejárásokon a lelőhelyen közepes intenzitású őskori, szarmata és középkori telepet azonosítottak. A korábbi kutatási eredményektől eltérően a régészeti feltárás során szórványos őskori és szarmata telepjelenségeket figyeltünk meg. A feltárt régészeti objektumok között 2 kemence, 2 K–Ny-i irányú árok, 6 cölöplyuk és gödrök voltak. A feltárt, szórványos telepjelenségek oka az lehet, hogy az új meder nyomvonala a lelőhely